

RENATA GAWRON

Wojewódzka Stacja Sanitarno-Epidemiologiczna w Lublinie

OCENA WARUNKÓW HIGIENICZNYCH I ZDROWOTNYCH W SZKOŁACH I W PLACÓWKACH OPIEKUŃCZO-WYCHOWAWCZYCH NA TERENIE WOJEWÓDZTWA LUBELSKIEGO

Abstrakt: W 2014 roku Państwowa Inspekcja Sanitarna skontrolowała 1983 placówek nauczania i wychowania. Kontrole wykazały, że 101 (5,1%) funkcjonowało w budynkach w złym stanie technicznym, 27 (1,4%) w złym stanie higieniczno-sanitarnym i 33 (1,7%) w złym stanie zarówno technicznym, jak i higieniczno-sanitarnym. Podczas kontroli sanitarnych w 7 placówkach stwierdzono brak ciepłej wody, a w 4 placówkach – brak środków do utrzymania higieny osobistej. W 90 placówkach zauważono niezachowanie standardów dostępności do urządzeń sanitarnych.

Słowa kluczowe: szkoły, warunki higieniczne i zdrowotne, higiena procesu nauczania.

WPROWADZENIE

Jednym z obowiązków dziecka jest uczęszczanie do szkoły, natomiast obowiązkiem zarówno dyrektora, jak i organu prowadzącego placówkę jest zapewnienie właściwych warunków do pobierania nauki. W szkole uczeń spędza średnio 5–6 godzin dziennie, co stanowi $\frac{1}{4}$ doby. Dlatego też ważne jest zapewnienie mu odpowiednich warunków higienicznych i zdrowotnych w czasie nauki, by zapobiec różnego rodzaju schorzeniom ujawniającym się w przyszłości (np. wadom postawy czy chorobom oczu). Zapewnienie środowiska nauczania sprzyjającego zdrowiu wymaga wysiłku wszystkich osób związanych z funkcjonowaniem szkoły, świadomości istnienia zagrożeń oraz znajomości zasad higieny i bezpieczeństwa.

Szkoła powinna mieścić się w budynku zaprojektowanym i wybudowanym zgodnie z obowiązującymi normami. Budynek ten winien być wzniesiony poza zasięgiem zagrożeń i uciążliwości, tj. szkodliwego promieniowania i oddziaływania pól elektromagnetycznych, hałasu i drgań, zanieczyszczeń powietrza, gruntu i wód (zob.: rozp. MI z 2012 r.). Do budynku powinna być doprowadzona co najmniej woda nadająca się do spożycia oraz do celów przeciwpożarowych; obiekt powinien też mieć podłączenie do sieci kanalizacyjnej, a także indywidualną lub centralną instalację ciepłej wody, wentylację, oświetlenie dzienne, instalację do ogrzewania pomieszczeń, instalację elektryczną i urządzenia elektryczne oraz gazowe (zob.: rozp. MI z 2012 r.). Zgodnie z *Rozporządzeniem Ministra Infrastruktury z dnia 12 kwietnia 2002 r. w sprawie warunków technicznych, jakim powinny odpowiadać budynki i ich usytuowanie* (Dz. U. z 2015 r., poz. 1422) w obiektach użyteczności publicznej należy urządzić ustępy ogólnodostępne, w których przypadają co najmniej:

- 1 umywalka na 20 osób;
- 1 miska ustępowa i 1 pisuar na 30 mężczyzn oraz 1 miska ustępowa na 20 kobiet.

Państwowa Inspekcja Sanitarna, wykonując swoje zadania z zakresu zdrowia publicznego, przeprowadza kontrole pod kątem przestrzegania przepisów określających kwestie higieniczne i zdrowotne, w szczególności dotyczące higieny pomieszczeń i wymagań w stosunku do sprzętu używanego w szkołach i innych placówkach oświatowo-wychowawczych, a także utrzymania należytego stanu higienicznego nieruchomości.

BADANIA WŁASNE

Zgodnie z *Ustawą z dnia 29 czerwca 1995 r. o statystyce publicznej* (Dz. U. z 2012 r., poz. 591 z późn. zm.) Państwowa Inspekcja Sanitarna zobowiązana jest do przedłożenia sprawozdania m.in. z działalności w zakresie higieny dzieci i młodzieży. Informacje dotyczące warunków higienicznych i zdrowotnych w placówkach oświatowych oraz wychowania i opieki zbierane były podczas kontroli sanitarnych. Placówki oceniane były według następujących formularzy, będących integralną częścią systemu zarządzania jakością w Państwowej Inspekcji Sanitarnej:

- Ocena stanu sanitarnego żłobka/klubu dziecięcego,
- Ocena stanu sanitarnego przedszkola,
- Ocena stanu sanitarnego szkoły,
- Ocena dostosowania mebli edukacyjnych do zasad ergonomii,
- Ocena stanu sanitarnego placówki pracy pozaszkolnej.

Na podstawie wyżej wymienionych formularzy rozpatrywano zagadnienia w zakresie:

- stanu sanitarno-technicznego budynków,
- warunków do utrzymania higieny osobistej,
- posiadania infrastruktury do prowadzenia zajęć z wychowania fizycznego,
- higieny pracy umysłowej ucznia,
- ergonomicznego stanowiska pracy ucznia.

Analizę powyższych zagadnień prowadzono odpowiednio w podziale na:

- żłobki/kluby dziecięce,
- przedszkola/inne placówki wychowania przedszkolnego,
- szkoły podstawowe,
- gimnazja,
- licea ogólnokształcące,
- ponadgimnazjalne szkoły zawodowe,
- zespoły szkół,
- szkoły policealne,
- pozostałe placówki.

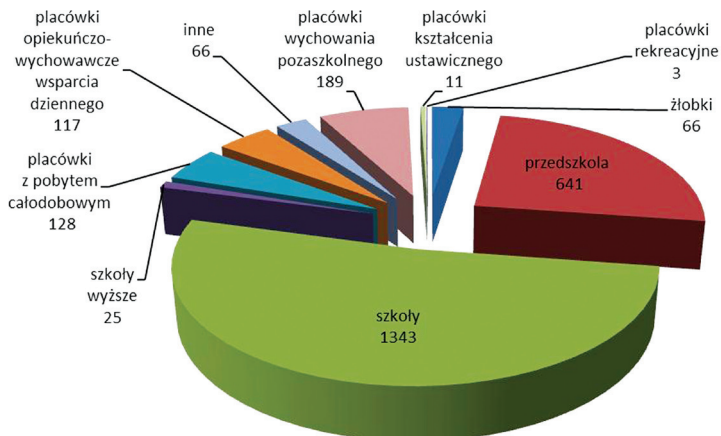
W obrębie zespołów szkół funkcjonowały następujące rodzaje placówek:

- przedszkola,
- szkoły podstawowe,
- gimnazja,
- licea ogólnokształcące,
- ponadgimnazjalne szkoły zawodowe,
- szkoły policealne,
- inne.

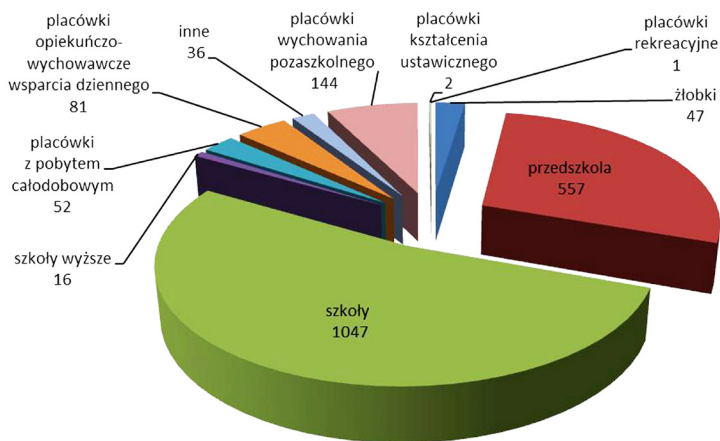
W niniejszym opracowaniu przedstawiono dane statystyczne z 2014 roku, które pozyskała Państwowa Inspekcja Sanitarna w wyniku przeprowadzenia kontroli warunków higienicznych i zdrowotnych w placówkach oświatowych, wychowania i opieki. Dane Państwowej Inspekcji Sanitarnej mogą różnić się od zaprezentowanych przez np. Ministerstwo Edukacji Narodowej ze względu na inną klasyfikację placówek oraz brak informacji na temat oddziałów nieskontrolowanych przez Państwową Inspekcję Sanitarną w roku sprawozdawczym. Tabele oraz rysunki sporządzono dla poszczególnych rodzajów placówek mających znaczenie statystyczne dla przedstawianego zagadnienia.

WYNIKI BADAŃ WŁASNYCH

W 2014 roku na terenie województwa lubelskiego Państwowa Inspekcja Sanitarna objęła nadzorem 2564 placówek nauczania i wychowania, w tym 25 szkół wyższych. Łącznie skontrolowała 1983 instytucje.

Rysunek 1. Placówki pod nadzorem Państwowej Inspekcji Sanitarnej w 2014 roku

Rysunek 2. Placówki skontrolowane przez Państwową Inspekcję Sanitarną w 2014 roku

STAN TECHNICZNY I SANITARNY BUDYNKÓW

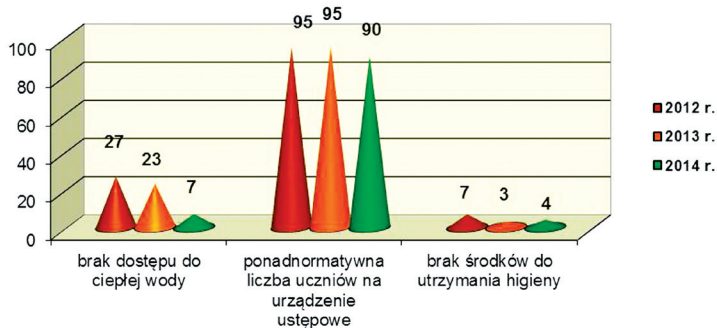
Spośród 1983 skontrolowanych placówek 101 (5,1%) funkcjonowało w budynkach w złym stanie technicznym, 27 (1,4%) – w złym stanie higieniczno-sanitarnym i 33 (1,7%) – w złym stanie zarówno technicznym, jak i higieniczno-sanitarnym. W budynkach w złym stanie technicznym działały: 1 żłobek, 13 przedszkoli, 34 szkoły podstawowe, 10 gimnazjów, 1 liceum ogólnokształcące, 36 zespołów szkół, 1 bursa, 1 specjalny ośrodek szkolno-wychowawczy, 2 domy dziecka, 1 placówka z pobytem całodobowym oraz 1 poradnia psychologiczno-pedagogiczna. W budynkach w złym stanie higieniczno-sanitarnym funkcjonowały: 3 przedszkola, 12 szkół podstawowych, 3 gimnazja, 1 liceum ogólnokształcące, 6 zespołów szkół oraz 2 inne placówki. Natomiast w budynkach w złym stanie zarówno technicznym, jak i higieniczno-sanitarnym mieściły się: 2 przedszkola, 7 szkół podstawowych, 2 gimnazja, 1 ponadgimnazjalna szkoła zawodowa, 16 zespołów szkół, 2 bursy, 1 placówka opiekuńczo wychowawcza z pobytem dziennym i całodobowym, 1 placówka opiekuńczo-wychowawcza wsparcia dziennego oraz 1 placówka wychowania pozaszkolnego. Najczęściej stwierdzanymi nieprawidłowościami w zakresie stanu sanitarnego i technicznego były: zacieki na ścianach i sufitach, odpadający tynk, uszkodzone podłogi, niewłaściwy stan techniczny mebli szkolnych, brak wentylacji, niewystarczające oświetlenie, brak osłon na grzejnikach centralnego ogrzewania, nieodpowiednie warunki do prowadzenia zajęć wf-u, zły stan ciągów komunikacyjnych i pomieszczeń sanitarno-higienicznych.

WARUNKI DO UTRZYMANIA HIGIENY

W trakcie kontroli sanitarnych pracownicy Państwowej Inspekcji Sanitarnej zwracali uwagę na warunki do utrzymania higieny osobistej uczniów w poszczególnych placówkach. W większości z nich były właściwe, jednakże w niektórych obiektach stwierdzono nieprawidłowości. Podczas przeprowadzonych w 2014 roku kontroli w 7 placówkach odnotowano brak ciepłej wody, w 4 – brak środków do utrzymania higieny osobistej, a w 90 – niezachowanie standardów dostępności do urządzeń sanitarnych.

Zauważono, że w od 2012 do 2014 roku wyraźnie malała liczba placówek, w których nie zapewniono bieżącej ciepłej wody oraz środków higieny osobistej, tj. mydła, ręczników papierowych lub suszarek elektrycznych do rąk, papieru toaletowego.

Ponadto kontrole wykazały, iż 774 placówki nie były podłączone do systemu kanalizacyjnego, z czego 643 posiadały bezodpływowy zbiornik, 137 – własną oczyszczalnię ścieków, a 79 – własne ujęcie wody.

Rysunek 3. Warunki do utrzymania higieny

Tabela 1. Warunki do utrzymania higieny osobistej w placówkach nauczania i wychowania

Rodzaj placówek	Liczba placówek		Liczba placówek skontrolowanych, w których stwierdzono				
	W ewidencji	Skontrolowanych	Podłączenie do wodociągu miejskiego/gminnego	Posiadanie własnego ujęcia wody	Podłączenie do sieci kanalizacyjnej centralnej (miejscowej/gminnej)	Posiadanie zbiornika bezdłwcowego (szamba)	Posiadanie własnej oczyszczalni ścieków
żłobki/kluby dziecięce	66	47	47	0	45	1	1
przedszkola/inne formy wychowania przedszkolnego	641	557	541	16	385	147	25
szkoły podstawowe	646	561	521	40	173	333	55
gimnazja	154	126	120	6	91	27	8
licea ogólnokształcące	44	12	12	0	12	0	0
ponadgimnazjalne szkoły zawodowe	20	14	14	0	13	1	0
szkoły specjalne	7	4	4	0	4	0	0
szkoły policealne	23	16	16	0	16	0	0
zespoły szkół	449	314	300	14	194	84	36
pozostałe placówki	539	332	329	3	270	50	12

WARUNKI DO PROWADZENIA ZAJĘĆ Z WF-U

Aktywność ruchowa jest nieodłącznym elementem życia człowieka. Odpowiednio duża i dobrze dobrana sprzyja rozwojowi organizmu i zachowaniu zdrowia. Ruch rozwija mięśnie, wpływa na prawidłowy wzrost i kształt kości, wzmacnia układ krążeniowo-oddechowy, podnosi sprawność i wydolność fizyczną.

Badania przeprowadzone wśród młodzieży licealnej przez Mariana Bukowca w 1990 roku wykazały, że aż 45% badanej populacji nie ma kontaktu z jakimikolwiek

formami aktywności rekreacyjno-ruchowej z wyjątkiem lekcji wychowania fizycznego. Jednocześnie aż 37% chłopców i 25% dziewcząt (Bukowiec, za: Osiński 1998, s. 64) spędza każdego dnia przeciętnie po cztery i więcej godzin przed telewizorem (Woynarowska, Wojciechowska, za: Osiński 1998, s. 64). Według ustaleń Instytut Matki i Dziecka z 2014 roku odsetek młodzieży przestrzegającej zaleceń co do minimalnej aktywności fizycznej koniecznej do zachowania zdrowia i prawidłowego rozwoju waha się od 11,1% u dziewcząt piętnastoletnich do 34,2% u chłopców jedenastoletnich (Mazur 2015, s. 123). Z kolei w badaniach przeprowadzonych przez Magdalenę Boczkowską (2015, s. 97) zdecydowana większość pytanym (92,3%) zadeklarowała, iż w ciągu siedmiu dni poprzedzających badanie uprawiała aktywność fizyczną w formie: jazdy na rowerze, gry w piłkę, pływania, tańca, jazdy na łyżwach, uczestniczenia w zajęciach z wychowania fizycznego.

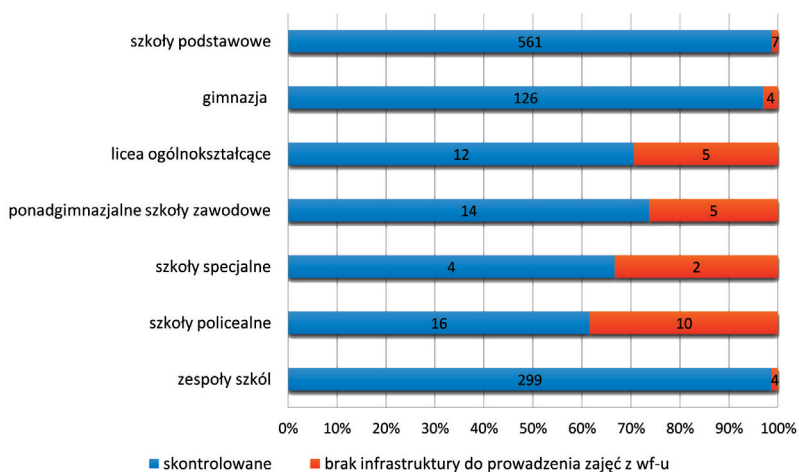
Tabela 2. Posiadanie infrastruktury do prowadzenia wf-u

Rodzaj placówki	Liczba placówek		Liczba placówek posiadających								Liczba placówek nieposiadających infrastruktury do prowadzenia zajęć wf-u	
	W ewidencji	Skontrolowanych	Tylko				Salę gimnastyczną i salę zastępczą/rekreacyjną		Szkolny zespół sportowy			
			Salę gimnastyczną	Salę zastępczą/rekreacyjną	Boisko sportowe	Salę gimnastyczną z boiskiem	Salę zastępczą/rekreacyjną z boiskiem	Salę gimnastyczną i salę zastępczą/rekreacyjną		Z boiskiem		Bez boiska
								Z boiskiem	Bez boiska			
szkoły podstawowe	646	561	4	20	96	27	277	23	0	103	4	7
gimnazja	154	126	0	3	4	20	17	4	0	65	9	4
licea ogólnokształcące	44	12	0	2	1	0	0	0	1	1	2	5
ponadgimnazjalne szkoły zawodowe	20	14	0	4	0	1	3	0	0	0	1	5
szkoły specjalne	7	4	1	0	0	0	1	0	0	0	0	2
szkoły policealne	23	16	1	0	1	0	2	0	0	2	0	10
zespoły szkół	449	299	2	4	9	31	54	12	4	166	13	4

Szkoła jest instytucją, która wywiera znaczący wpływ na postawy dzieci i młodzieży wobec aktywności fizycznej. W związku z tym lekcje wf-u powinny odgrywać decydującą rolę w kształtowaniu właściwego nastawienia do sportu. Prowadzenia zajęć ruchowych wymaga odpowiednich warunków, które są bardzo ważne ze względu na fakt, że – jak wskazują badania przeprowadzone przez Bukowca – w większości młodzież kontakt z aktywnością fizyczną ma wyłącznie na lekcjach wf-u.

Czynnikiem niekorzystnie wpływającym na prowadzenie zajęć ruchowych jest brak dostatecznej ilości sal gimnastycznych, boisk i basenów. Jak wynika z danych będących w posiadaniu Państwowej Inspekcji Sanitarnej, infrastruktura do prowadzenia lekcji wychowania fizycznego na terenie naszego województwa jest niewystarczająca. Niejednokrotnie zajęcia takie odbywają się na korytarzach lub w salach zupełnie do tego nieprzystosowanych. Na 1032 skontrolowanych szkół 366 placówek (35,5%) posiadało szkolny zespół sportowy, 43 (4,2%) – salę gimnastyczną i salę rekreacyjną, 8 (0, 8%) – tylko salę gimnastyczną, 33 (3,2%) – tylko salę rekreacyjną (zastępczą), a 111 (10,8%) – tylko boisko sportowe. Tylko w 13 (1,3%) spośród skontrolowanych placówek na terenie województwa lubelskiego był basen.

W dalszym ciągu istnieją szkoły, w których brakuje infrastruktury do prowadzenia zajęć z wychowania fizycznego. Dotyczy to 37 skontrolowanych placówek, które w większości korzystały z obiektów sportowych znajdujących się poza szkołą.

Rysunek 4. Liczba placówek, w których stwierdzono brak infrastruktury do prowadzenia zajęć z wf-u

HIGIENA PROCESU NAUCZANIA I WYCHOWANIA

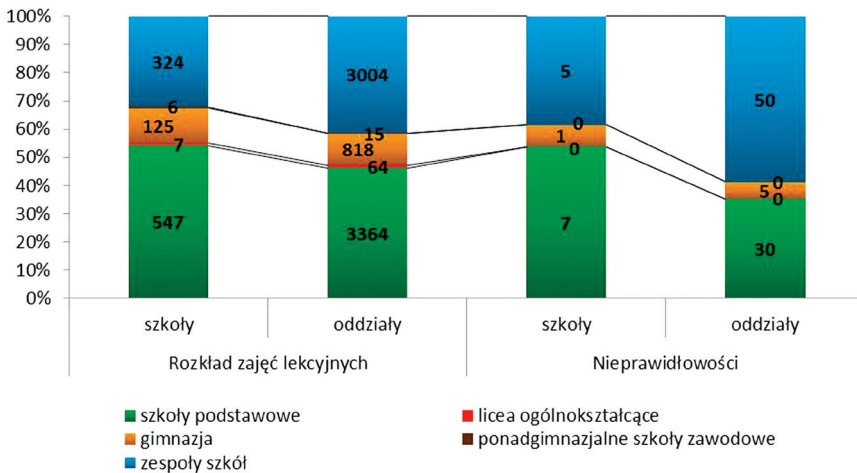
Oceniając środowisko szkolne, szczególną uwagę zwracano na: tygodniowy rozkład zajęć lekcyjnych pod kątem zachowania zasad higieny, dostosowanie mebli szkolnych do wzrostu uczniów, mikroklimat pomieszczeń oraz oświetlenie sal dydaktycznych.

ROZKŁAD ZAJĘĆ LEKCYJNYCH

W 2014 roku w ramach nadzoru bieżącego oceniany był tygodniowy rozkład zajęć lekcyjnych pod kątem zachowania zasad higieny. Zgodnie z *Rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 31 grudnia 2002 r. w sprawie bezpieczeństwa i higieny w publicznych i niepublicznych szkołach i placówkach* (Dz. U. z 2003 r., nr 6, poz. 69) plan zajęć dydaktyczno-wychowawczych powinien uwzględniać potrzebę równomiernego obciążenia zajęciami w poszczególnych dniach tygodnia. Państwowa Inspekcja Sanitarna oceniła tygodniowy rozkład zajęć lekcyjnych w 1009 szkołach w 7265 oddziałach. Nieprawidłowości stwierdziła w 7 szkołach podstawowych (30 oddziałach), 1 gimnazjum (5 oddziałach) oraz w 5 zespołach szkół (50 oddziałach). Zwracała uwagę zwłaszcza na godzinę rozpoczynania lekcji (różnica między kolejnymi dniami nie powinna być większa niż jedna godzina) oraz na różnice dotyczące liczby godzin lekcyjnych w poszczególnych dniach tygodnia. Bardzo często nieprawidłowości wynikały z prowadzenia zajęć w systemie dwuzmianowym, jak również były związane z dowożeniem uczniów do szkół.

Oceniono także rozkład zajęć lekcyjnych w 7 liceach (64 oddziałach) i 6 ponadgimnazjalnych szkołach zawodowych (15 oddziałach). W placówkach tych nie stwierdzono nieprawidłowości.

Rysunek 5. Rozkład zajęć lekcyjnych

DOSTOSOWANIE MEBLI SZKOLNYCH DO WZROSTU UCZNIÓW

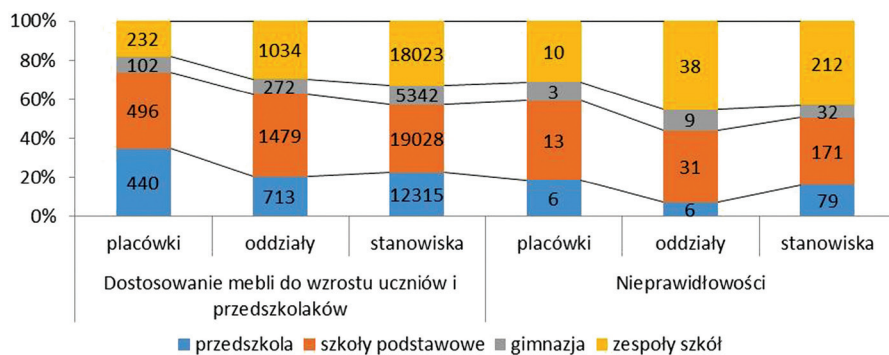
Uczenie się związane jest z wykonywaniem różnych czynności w pozycji siedzącej. W związku z tym każdy uczeń powinien mieć w klasie swoje stałe miejsce (własny

stolik oraz krzesło). Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 31 grudnia 2002 r. w sprawie bezpieczeństwa i higieny w publicznych i niepublicznych szkołach i placówkach stanowi, że sprzęty, z których korzystają osoby pozostające pod opieką szkoły lub placówki, dostosowuje się do zasad ergonomii (Dz. U. z 2003 r., nr 6, poz. 69 z późn. zm.).

Na podstawie Polskiej Normy PN-EN 1729-1:2007. Meble. Krzesła i stoły dla instytucji edukacyjnych. Część 1: Wymiary funkcjonalne oceniono dostosowanie mebli w szkołach do zasad ergonomii. We wspomnianej normie określono wymiary funkcjonalne i znakowanie krzeseł oraz stołów do wykorzystania ogólnego w instytucjach edukacyjnych. Zapis dotyczy mebli o stałej wysokości i mebli regulowanych, jak również stołów wysokich, przy których pracuje się w pozycji stojącej bez użycia krzesła. Norma ta wymaga, by znakowanie krzeseł i stołów było czytelne i trwałe, a także zawierało następujące informacje:

- numer rozmiaru (tj. 0, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7), kod koloru (odpowiednio do numeru rozmiaru: biały, pomarańczowy, fioletowy, żółty, czerwony, zielony, niebieski, brązowy) lub jedno i drugie;
- „na meblach regulowanych oznakowanie zakresu numerów rozmiarów”;
- „nazwę i/lub nazwę handlową, i/lub nazwę oraz adres producenta albo jego autoryzowanego przedstawiciela”;
- datę produkcji określającą co najmniej rok i miesiąc produkcji.

Norma podaje wymiary oraz numery rozmiarów krzeseł i stołów użytkowanych z krzesłami o pochyleniu siedziska między -5° a $+5^\circ$.

Rysunek 6. Dostosowanie mebli szkolnych do wzrostu uczniów

W 1996 roku przez Ministerstwo Edukacji Narodowej – Ośrodek Badawczo-Rozwojowy Pomocy Naukowych i Sprzętu Szkolnego została opracowana instrukcja *Ogólne zasady prawidłowego wyposażenia w meble sal dydaktycznych w szkołach podstawowych – stanowisko pracy ucznia*. Instrukcję tę przygotowano w celu

uświadomienia uczniom i nauczycielom, jak ważny dla zdrowia użytkownika jest dobór mebli. Stanowisko pracy ucznia (stół i krzesło), z którego korzysta przez znaczną część czasu w szkole ma istotny wpływ na jego postawę i zdrowie (Wąsowska 2000, s. 62).

W ramach sprawowanego nadzoru dokonano oceny dostosowania mebli szkolnych do wzrostu uczniów w 1270 placówkach (3498 oddziałach). Oceniono 54708 stanowisk. Nieprawidłowości stwierdzono w 32 placówkach (w 84 oddziałach na 494 stanowiskach). Wśród przyczyn niedostosowania mebli szkolnych do wzrostu uczniów były:

- przemieszczanie się uczniów między salami dydaktycznymi (brak klas przeznaczonych tylko dla jednego oddziału),
- brak zróżnicowania mebli szkolnych (np. tylko jedna wielkość mebli w salach lekcyjnych),
- nieodpowiednie zestawienie stołów i krzeseł,
- brak odpowiednich nawyków i samokontroli uczniów,
- nieprzestrzeganie zasad prawidłowego doboru mebli w klasie przez nauczycieli.

OŚWIETLENIE

W ramach nadzoru bieżącego Państwowa Inspekcja Sanitarna przeprowadziła w 20 placówkach pomiary natężenia i równomierności oświetlenia sztucznego w odniesieniu do wymogów zawartych w *Polskiej Normie PN-EN 12464-1:2012*. Na podstawie wykonanych pomiarów stwierdzono, że we wszystkich placówkach oświetlenie jest niezgodne z obowiązującą normą. W związku z powyższym organ wydał 20 decyzji nakazujących zapewnienie oświetlenia spełniającego warunki określone w normie.

MIKROKLIMAT POMIESZCZEŃ

Podczas kontroli sanitarnych pracownicy Państwowej Inspekcji Sanitarnej ocenili także mikroklimat pomieszczeń (tj. temperaturę w salach dydaktycznych). Skontrolowali 1038 placówek i w 5 z nich (1 przedszkolu, 1 punkcie przedszkolnym, 1 bawialni, 2 zespołach szkół) stwierdzili temperaturę niższą od wymaganej, tj. poniżej 18°C. W każdym przypadku wydali zalecenia ujęte w decyzjach lub skierowali wystąpienia pokontrolne w celu wyeliminowania nieprawidłowości.

DZIAŁANIA PODJĘTE PRZEZ PAŃSTWOWĄ INSPEKCJĘ SANITARNA

W wyniku działań podjętych w 2014 roku przez Państwową Inspekcję Sanitarną nastąpiła poprawa stanu sanitarno-technicznego w placówkach oświatowo-wychowawczych. W związku ze stwierdzonymi nieprawidłowościami w placówkach oświatowych, opiekuńczo-wychowawczych, szkołach wyższych wydano 525 decyzji, w tym 289 decyzji nakazujących usunięcie nieprawidłowości i 236 decyzji płatniczych. Decyzje te dotyczyły m.in.: doprowadzenia do właściwego stanu sanitarno-technicznego sal lekcyjnych, ciągów komunikacyjnych, pomieszczeń sanitarno-higienicznych; zapewnienia właściwej wentylacji, prawidłowego oświetlenia, w tym zabezpieczenia punktów świetlnych osłonami oraz zamontowania oświetlenia zgodnego z Polską Normą; zapewnienia osłon na grzejnikach centralnego ogrzewania; dostosowania mebli szkolnych do wzrostu uczniów; zapewnienia mebli szkolnych i sprzętu sportowego posiadających odpowiednie certyfikaty; zapewnienia właściwych warunków do prowadzenia zajęć fizycznych; zapewnienia bieżącej ciepłej wody i środków higieny osobistej w pomieszczeniach sanitarno-higienicznych. Państwowa Inspekcja Sanitarna nałożyła 14 mandatów na sumę 1550 zł. Ponadto do organów prowadzących placówki oraz dyrektorów szkół i innych instytucji oświatowo-wychowawczych wystosowała 97 wystąpień pokontrolnych w celu podjęcia działań zmierzających do poprawy stanu sanitarno-higienicznego w skontrolowanych budynkach.

NOWE WYZWANIA DLA SZKÓŁ

Zmiany w przepisach prawnych, a także tendencje do promowania zdrowego stylu życia wymuszają na dyrektorach placówek oświatowych wdrażanie nowych rozwiązań, takich jak np.:

- udostępnianie wody wodociągowej do bezpośredniego spożycia,
- „środki spożywcze przeznaczone do sprzedaży dzieciom i młodzieży w jednostkach systemu oświaty oraz wymagań, jakie muszą spełniać środki spożywcze stosowane w ramach żywienia zbiorowego w tych jednostkach”.

UDOSTĘPNIANIE WODY WODOCIĄGOWEJ DO BEZPOŚREDNIEGO SPOŻYCIA

Umożliwienie dzieciom i młodzieży bezpośredniego korzystania z wody wodociągowej do picia w trakcie ich pobytu w placówkach oświatowych jest obecnie promowane zarówno w Stanach Zjednoczonych, jak i w krajach Unii Europejskiej. Funkcjonujące tam organy zdrowia publicznego zwracają uwagę na następujące korzyści:

- utrzymanie odpowiedniego nawodnienia organizmu,
- ograniczenie spożycia słodzonych napojów,
- zmniejszenie ilości odpadów (eliminacja jednorazowych opakowań),
- kształtowanie odpowiednich nawyków żywieniowych i odpowiedzialnej postawy wobec zanieczyszczenia środowiska.

Ocenia się, że dziecko podczas kilkugodzinnego pobytu w szkole powinno wypić od trzech do czterech szklanek wody, a w przypadku upalnej pogody lub wykonywania intensywnych ćwiczeń fizycznych nawet więcej. Udowodniono, że niedostateczne nawodnienie powoduje: zmęczenie, rozdrażnienie, obniżoną koncentrację i zaburzone zdolności poznawcze, trudności w uczeniu się, bóle głowy, niechęć do wysiłku fizycznego, dolegliwości ze strony układu moczowego i pokarmowego (D'Anci i in. 2006). Ograniczenie słodzonych napojów w diecie zmniejsza spożycie cukrów prostych, przeciwdziała próchnicy uzębienia, a także nadwadze i otyłości.

Korzystanie z wody wodociągowej do bezpośredniego spożycia wymaga jednak, by była ona odpowiedniej jakości. W związku z powyższym należy zwrócić uwagę na następujące kwestie:

- wybór optymalnego rodzaju urządzeń dystrybucyjnych;
- lokalizacja, rozmieszczenie i ilość urządzeń bezpośrednio udostępniających wodę wodociągową do picia;
- fachowe podłączenie urządzeń z zastosowaniem materiałów niewpływających negatywnie na jakość wody;
- stały nadzór nad bieżącym stanem higienicznym urządzeń z okresowym czyszczeniem i sanityzacją/dezynfekcją tych urządzeń;
- okresowa kontrola jakości wody ze szczególnym uwzględnieniem jakości mikrobiologicznej (NIZP-PZH 2015).

Do najczęściej stosowanych rozwiązań pozwalających na udostępnienie dzieciom wody wodociągowej w placówkach oświatowych należą:

- fontanny z wodą do picia,
- dystrybutory wody,
- urządzenia do napełniania butelek, pojemniki lub dzbanki z wodą.

PRODUKTY SPOŻYWCZE PRZEZNACZONE DO SPRZEDAŻY W PLACÓWKACH OŚWIATOWYCH

Ustawa z dnia 28 listopada 2014 roku dotycząca zmiany ustawy o bezpieczeństwie żywności i żywienia (Dz. U. z 2015 r. poz. 35), która weszła w życie 1 września 2015 roku, wprowadziła przepisy regulujące:

- 1) Zasady sprzedaży, reklamowania i promocji produktów spożywczych.

- 2) Wymagania w zakresie żywienia dzieci i młodzieży w ramach żywienia zbiorowego w placówkach oświaty.

Zgodnie z art. 52c ust. 1 w jednostkach systemu oświaty:

- 1) „Sprzedawane mogą być wyłącznie środki spożywcze objęte grupami środków spożywczych przeznaczonych do sprzedaży dzieciom i młodzieży w tych jednostkach określonymi w przepisach wydanych na podstawie ust. 6 pkt 1”.
- 2) „W ramach żywienia zbiorowego dzieciom i młodzieży stosowane mogą być wyłącznie środki spożywcze, które spełniają wymagania określone w przepisach wydanych na podstawie ust. 6 pkt 2”.

Art. 52c ust. 2 stanowi, że:

w jednostkach systemu oświaty zabrania się reklamy oraz promocji polegającej na prowadzeniu działalności zachęcającej do nabywania środków spożywczych innych niż objęte grupami środków spożywczych przeznaczonych do sprzedaży dzieciom i młodzieży w tych jednostkach, określonymi w przepisach wydanych na podstawie ust. 6 pkt 1 oraz niespełniających wymagań określonych w przepisach wydanych na podstawie ust. 6 pkt 2.

Minister Zdrowia, uwzględniając normy żywienia dzieci i młodzieży oraz mając na względzie wartości odżywcze i zdrowotne środków spożywczych (zob. rozp. MZ z 2015 r.), określił w drodze rozporządzenia:

- 1) „Grupy środków spożywczych przeznaczonych do sprzedaży dzieciom i młodzieży w jednostkach systemu oświaty”.
- 2) „Wymagania, jakie muszą spełniać środki spożywcze stosowane w ramach żywienia zbiorowego dzieci i młodzieży w jednostkach systemu oświaty”.

DYSKUSJA

Jak wynika z analizy danych, Państwowa Inspekcja Sanitarna na terenie województwa lubelskiego w 2014 roku skontrolowała 1983 placówek nauczania i wychowania. Niewłaściwe warunki techniczne budynków stwierdziła w 101 (5,1%) skontrolowanych placówkach, nieodpowiednie warunki higieniczne i sanitarne – w 27 (1,4%) placówkach, a zły stan zarówno techniczny, jak i higieniczno-sanitarny – w 33 (1,7%) placówkach. Podobnie sytuacja wygląda na terenie województwa łódzkiego, gdzie ogółem placówek oświatowych w złym stanie technicznym było 101 (zob. PWIS w Łodzi). W Polsce (za: GIS 2014) uchybienia dotyczące zarówno stanu sanitarno-higienicznego, jak i sanitarno-technicznego obiektu, w którym

mieści się placówka dla dzieci i młodzieży, stwierdzono w 305 budynkach, w 410 skontrolowanych placówkach odnotowano niewłaściwy stan sanitarno-higieniczny, natomiast w 824 – zły stan sanitarno-techniczny.

Na terenie województwa lubelskiego w 7 placówkach stwierdzono brak ciepłej wody, a w 4 – brak środków do utrzymania higieny osobistej. Na terenie województwa łódzkiego dostęp do ciepłej bieżącej wody w pomieszczeniach sanitarno-higienicznych był w prawie wszystkich placówkach z wyjątkiem 4. Tylko w 2% szkół nie zostały zapewnione środki czystości (zob. PWIS w Łodzi 2014).

W całej Polsce (za: GIS 2014) w 164 placówkach nadal nie ma bieżącej ciepłej wody we wszystkich umywalkach w pomieszczeniach sanitarno-higienicznych. W 148 szkołach nie zapewniono należytych warunków do utrzymania higieny osobistej (brak papieru toaletowego, ręczników papierowych do suszenia rąk lub suszarki elektrycznej do suszenia rąk oraz mydła w płynie).

Kolejnym ważnym czynnikiem wpływającym na utrzymanie właściwego zdrowia jest aktywność fizyczna. Niestety, kontrola wykazała, że w województwie lubelskim nie wszystkie placówki oświatowe posiadają odpowiednią infrastrukturę do prowadzenia zajęć z wychowania fizycznego. Na 1032 skontrolowanych szkół 366 placówki (35,5%) miały szkolny zespół sportowy, 43 (4,2%) – salę gimnastyczną i salę rekreacyjną, 8 (0,8%) – tylko salę gimnastyczną, 33 (3,2%) – tylko salę rekreacyjną (zastępczą), a 111 (10,8%) – tylko boisko sportowe. Na terenie województwa warmińsko-mazurskiego w 2014 roku (zob. WSSE w Olsztynie 2014) na 632 skontrolowane szkoły wszystkich typów jeszcze 61 nie miało warunków lokalizacyjnych do prowadzenia wychowania fizycznego, a w 72 szkołach – mimo posiadanej infrastruktury – zajęcia z wf-u odbywały się także na korytarzach szkolnych. Zdarzały się również szkoły, gdzie istniała konieczność organizowania lekcji wf-u na zewnątrz, choć w placówce znajdowały się przeznaczone do tego sale. Okazuje się też, że 96 szkół korzystało z sal gimnastycznych różnych placówek lub innych hal sportowych, 31 szkół organizowało zajęcia wychowania fizycznego na siłowniach oraz w klubach fitness, uczniowie 122 szkół odbywali lekcje wf-u na basenach, 70 szkół organizowało zajęcia ruchowe na boiskach zewnętrznych bądź stadionach sportowych. W skali kraju (za: GIS 2014) z pełnej infrastruktury sportowej, tj. szkolnego zespołu sportowego (w skład którego wchodzi: sala gimnastyczna, sala rekreacyjna oraz pomieszczenia pomocnicze, np. szatnia) z boiskiem, korzystać mogli uczniowie 6667 szkół. Z kolei na terenie 778 szkół znajdował się tzw. zespół sportowy bez boiska. Ponadto stwierdzono, iż 240 szkół posiadało wyłącznie salę gimnastyczną, natomiast 1127 placówek – wyłącznie boisko. Odnotowano, że niezależnie od posiadanej infrastruktury sportowej zajęcia wychowania fizycznego na korytarzach odbywały się w 1244 szkołach. Całkowity brak zaplecza sportowego stwierdzono w przypadku 1241 placówek.

PODSUMOWANIE

Duże znaczenie w przebiegu procesu nauczania i wychowania mają odpowiednie warunki higieniczne i zdrowotne w placówkach oświatowych. Analiza danych zebranych w trakcie kontroli sanitarnych wykazała, że na przestrzeni lat systematycznie poprawia się stan sanitarno-techniczny w budynkach sektorów oświatowych, wychowania i opieki. Zmniejszenie się liczby placówek, w których stwierdza się niewłaściwy stan sanitarno-techniczny, związane jest głównie z pracami modernizacyjnymi prowadzonymi w szkołach i innych instytucjach dydaktyczno-wychowawczych lub likwidacją szkół.

Niekorzystnym czynnikiem w procesach nauczania i uczenia się jest brak infrastruktury do prowadzenia zajęć z wychowania fizycznego – na terenie województwa lubelskiego nie posiadała jej 37 spośród skontrolowanych placówek. Duże znaczenie ma też dostosowanie mebli edukacyjnych do zasad ergonomii. Kontrola wykazała, że w 32 (2,5%) szkołach meble były niedopasowane do wzrostu ucznia.

W porównaniu z poprzednimi latami zmniejsza się liczba placówek, w których brakuje ciepłej wody w pomieszczeniach sanitarno-higienicznych (z 27 placówek w 2012 roku i 23 placówek w 2013 roku do 7 w 2014 roku). Inaczej jest z oświetleniem. We wszystkich placówkach oświatowych, w których przeprowadzono pomiary natężenia i równomierności oświetlenia sztucznego, stwierdzono wartości poniżej wymaganych.

LITERATURA

- Boczkowska M., 2015, *Zachowania zdrowotne młodzieży gimnazjalnej*. Lublin, Wydawnictwo UMCS.
- D'Anci K.E., Konstant F., Rosenberg I.H., 2006, *Hydration and cognitive function in children*. "Nutrition Reviews", 64, 457–64,
DOI: <http://dx.doi.org/10.1111/j.1753-4887.2006.tb00176.x>.
- Główny Inspektorat Sanitarny, 2014, *Stan sanitarny kraju w roku 2014*, 149–151 [pozyskano z: http://gis.gov.pl/images/kafelki/stan_sanitarny_kraju.pdf, dostęp: 15.06.2015].
- Mazur J., 2015, *Zdrowie i zachowania zdrowotne młodzieży szkolnej w Polsce na tle wybranych uwarunkowań socjodemograficznych. Wyniki badań HBSC 2014*, 123. Warszawa, Instytut Matki i Dziecka.
- Narodowy Instytut Zdrowia Publicznego – Państwowy Zakład Higieny, Zakład Higieny Środowiska, 2015, *Zasady udostępniania wody wodociągowej dzieciom*

- w placówkach szkolno-wychowawczych. Bezpieczne formy i zalecenia higieniczno-sanitarne. Warszawa.
- Osiński W., 1998, Aktywność fizyczna ucznia – znaczenie i potrzeby, W: J. Kopczyńska-Sikorska, B. Ignar-Golinowska (red.), *Wybrane problemy zdrowotne i higieniczne populacji w wieku rozwojowym*. „Problemy Higieny – Zagadnienia Higieniczne Środowiska Szkolnego”, nr 58, 64. Warszawa, Wydawnictwo Polskie Towarzystwo Higieniczne.
- Państwowy Wojewódzki Inspektorat Sanitarny w Łodzi, 2014, *Ocena stanu sanitarnego województwa łódzkiego* [pozyskano z: http://www.pis.lodz.pl/data/other/ocena_stanu_sanitarnego_woj_lodz_2014.pdf, dostęp: 15.06.2015].
- Polski Komitet Normalizacyjny, *Polska Norma PN-EN 1729-1: 2007. Meble. Krzesła i stoły dla instytucji edukacyjnych*. Część 1: Wymiary funkcjonalne, Warszawa.
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 31 grudnia 2002 r. w sprawie bezpieczeństwa i higieny w publicznych i niepublicznych szkołach i placówkach (Dz. U. z 2003 r., nr 6, poz. 69 z późn. zm.).
- Rozporządzenie Ministra Infrastruktury z dnia 12 kwietnia 2002 r. w sprawie warunków technicznych, jakim powinny odpowiadać budynki i ich usytuowanie (Dz. U. z 2015 r., poz. 1422).
- Rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 26 sierpnia 2015 r. w sprawie grup środków spożywczych przeznaczonych do sprzedaży dzieciom i młodzieży w jednostkach systemu oświaty oraz wymagań, jakie muszą spełniać środki spożywcze stosowane w ramach żywienia zbiorowego dzieci i młodzieży w tych jednostkach (Dz. U. z 2015 r., poz. 1256).
- Wojewódzka Stacja Sanitarно-Epidemiologiczna w Olsztynie, 2014, *Stan sanitarno-higieniczny województwie warmińsko-mazurskiego w roku 2014* [pozyskano z: http://wsse.olsztyn.pl/pliki/raporty/Raport_2014_Olsztyn.pdf, dostęp: 15.06.2015].
- Wąsowska E., 2000, *Stanowisko pracy ucznia*. „Problemy Higieny – Zagadnienia Higieniczne Środowiska Szkolnego”, nr-y 66, 62. Warszawa, Polskie Towarzystwo Higieniczne.

THE EVALUATION OF HYGIENIC AND HEALTHY CONDITIONS IN THE SCHOOLS
AND CHILDCARE CENTERS IN THE AREA OF LUBLIN VOIVODESHIP

Abstract: In 2014, the State Sanitary Inspection inspected 1,983 schools and childcare centers. 101 (5.1%) among them operated in buildings in poor technical condition, 27 (1.4%) in poor sanitary condition and 33 (1.7%) in poor both technical and sanitary condition. Inspections

in 7 schools revealed no hot water, in another 4 – no articles for personal hygiene. Lack of sanitation standards has been observed in 90 schools and childcare centers.

Keywords: schools, hygienic and healthy conditions, sanitary standards.